

майбутнього та вічного. Людина має жити в безумовно ціннісному в собі сьогодні, не загублячи субстанційного на користь майбутнього. Миттєве переживання вміщене в тимчасовому сьогодні. Досягти досконалості означає вийти за межі часу і наблизитися до вічності. Щоб зрозуміти життя людини, треба з'ясувати, яким чином вона переживає життєві та духовні миті.

Література

1. Асмолов А.Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа. – М.: Смысл, 2001. – 426 с.
2. Бейтсон Г. Экология разума. Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии. – М.: Смысл, 2000.
3. Братусь Б.С. К проблеме человека в психологии//Вопр. психологии, 1997, №5. – С.31-42.
4. Василюк Ф.Е. Методологический анализ в психологии. – М.: «Смысл», 2003. – 421 с.
5. Евдокимов Павел. Этапы духовной жизни: От отцов-пустынников до наших дней. (Пер. с франц. С.Зейденберга, М.Норданского) – М., 2003. – 232 с.
6. Евдокимов Павло. Незбагненна Божа любов / Пер. з франц. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2004, 2004. – 132 с.
7. Магомед-Эминов М.Ш. Позитивная психология человека. От психологии субъекта к психологии бытия: в 2-х тт. Т.1. – М., 2007. – 560 с.
8. Магомед-Эминов М.Ш. Позитивная психология человека. От психологии субъекта к психологии бытия: в 2-х тт. Т.2. – М., 2007. – 624 с.
9. Протопресвитер А.Шемман. Евхаристия Таинства Царства. Второе изд. – М. Полонин, – 2004. - 304 с.
10. Святитель Никола Сербский. Мисіонерські листи. – Львів, „Глобус”, 2007. – 487 с.
11. Шпідлік Томаш, Гаргано Іночензо. Духовність грецьких і східних отців / Пер. з італ. Я.Приріз, Р.Паранько. – Львів: Свічадо, 2007. – 144 с.
12. Ясперс К. Психология світоглядів. – К.: Юніверс, 2009. – 464 с.

Анализируется экзистенциональное переживание и проживание личностью времени, характеризуется недуховное и недуховное переживание времени.

Ключевые слова: вечность, вертикальное время, переживание времени, проживание времени, духовная рефлексия времени, мгновение.

Analysed ekzistencij of not experiencing and dwelling of personality of time, the not spiritual and spiritual experiencing of time is characterized.

Keywords: eternity, vertical time, experiencing of time, dwelling of time, spiritual reflection of time, instant.

Л.М. Строчак, Т.П. Захарчук

ДЕЯКІ ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄВОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті наведені результати дослідження життєвих цілей і вікових очікувань старшокласників. Отримані результати свідчать про те, що у більшості старшокласників склалися певні уявлення про своє майбутнє в різних сферах життя. Життєві плани, ціннісні орієнтації старшокласників на порозі вступу в доросле життя та вибору професії відрізняються в очікуваннях, але співпадають в бажанні зайняти достойне місце в житті, отримати освіту, знайти цікаву роботу і бути матеріально забезпеченими, створити сім'ю. Предметом аналізу нашого дослідження були переважно життєві плани на майбутнє та відповідні їм вікові очікування старшокласників. Аналізується процес соціального самовизначення учнів старших класів, реалістичність їх професійних намірів та життєвих планів, гендерні відмінності і вплив батьків на формування життєвих перспектив і установок.

Ключові слова: життєві плани, професійна спрямованість, самовизначення.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Осмислення власного життєвого шляху, адекватне ставлення до майбутнього вважається одним з найважливіших критеріїв розвитку особистості, її соціальної і психологічної зрілості. Духовне становлення особистості, мрії, прагнення, спрямовані у майбутнє, пошуки ідеалу – все це сприяє поступовому створенню все більш реальних життєвих планів молоді. Формування світогляду особистості відображає її ставлення до оточуючого світу, осмислення себе в якості частини соціальної спільноти і вибір свого майбутнього соціального положення та шляхів його досягнення.

Соціально-економічні реформи, які проводяться в нашій країні, відкривають для молоді людини можливість вільного розвитку та реалізації її здібностей в різноманітних сферах життя. В сучасних умовах самореалізація старшокласників, визначення ними життєвих цілей набуває особливого значення і актуальності в період закінчення школи. Численні дослідження вказують, що у сучасних старшокласників традиційні життєві цінності: сім'я, цікава робота, матеріальні спроможності займають важливе місце в структурі їх життєвих планів і уявлень про майбутнє доросле життя. Проблеми життєвих цілей і ціннісних орієнтацій старшокласників вивчалась психологами, педагогами, соціологами з використанням різноманітних методів дослідження. В юнацькому віці починають домінувати мотиви і цілі, які пов'язані з віддаленим майбутнім. Центральне місце в плануванні майбутнього старшокласників займають питання професійного самовизначення. Проблема особистісного самовизначення була розроблена в роботах Л.І. Божович. Вона вважає, що самовизначення, як особистісне новоутворення старшого шкільного віку, пов'язане з формуванням внутрішньої позиції дорослої людини, з

необхідністю вирішувати проблеми свого майбутнього. Божович Л.І. підкреслює, що потреба в самовизначенні виникає на певному етапі онтогенезу на рубежі старшого підліткового і юнацького віку і обумовлена особистісним і соціальним розвитком підлітка. Самовизначення вона пов'язує з такою характеристикою юнацького віку як устремління в майбутнє.

Д.А.Леонтьєв і С.В.Шелобанова розглядають професійне самовизначення в контексті побудови особистісних образів можливого майбутнього, визначають його як „подію”, яка впливає не тільки на вибір майбутньої професії, а й на всі аспекти життя: духовне становлення, самооцінку, матеріальний добробут, шлюбно-сімейні перспективи, положення в суспільстві і т.д..

Ціннісні орієнтації особистості взаємопов'язані з її домінуючими потребами, трансформуючись в майбутньому в провідні життєві цінності, наявність яких забезпечує стійкість особистості за умови, якщо життєві плани і цілі не реалізуються. Якщо ж життєві цілі досягнуті, то ціннісні орієнтації стимулюють до постановки нових цілей. Ціннісні орієнтації, життєві цілі і плани на майбутнє відображають сфери життєдіяльності, в яких особистість повинна сконцентрувати зусилля для досягнення успіху, засоби та терміни можливої реалізації поставлених цілей.

Важливе місце у формуванні ціннісних орієнтацій молоді займає юнацька мрія, з допомогою якої формується ставлення до різних сторін життя, виникає покликання до професії, складається певний стиль поведінки. Юнацька мрія іноді виступає в майбутньому основним мотивом для досягнення мети та позитивних результатів як у професійній, так і у соціальній сфері. Мрія слонує критично оцінювати себе та своє соціальне середовище. Життєві плани охоплюють всі сфери самовизначення старшокласників: рівень домагань, вибір професії, матеріальний добробут, планування майбутньої сім'ї.

Побудова експерименту і обговорення результатів. З метою дослідження проблем формування життєвих цілей та планів, вікової перспективи старшокласників, які знаходяться в ситуації прийняття рішень про подальші життєві та професійні шляхи, старшокласникам було запропоновано написати міні-твір на тему: „Я в 30 років”. В дослідженні приймали участь 118 старшокласників шкіл м. Києва (61 учень дев'ятих та 57 учнів одинадцятих класів). Саме цей період розглядається в психології як етап формування життєвих цінностей, соціалізації, прояву зацікавленості до своїх майбутніх перспектив, про що свідчать численні соціологічні та психологічні дослідження. Ми очікували побачити ті проблеми, з якими учні зустрічаються при плануванні своєї життєвої перспективи і, можливо, зіткнуться в майбутньому за її реалізації.

Запропонована тема твору виявилася дещо несподіваною та складною для віку експериментальної групи, особливо для учнів дев'ятих класів. В деяких роботах спостерігається формальне ставлення учнів до проведеного дослідження і їх твори майже не містять інформації про конкретні плани на майбутнє, а можливо це свідчить про відсутність таких уявлень. Це можна пояснити своєрідним сприйняттям учнями старших класів часу, а тридцятирічний вік

здається їм дуже віддаленою перспективою і в цей період часу вони вкладають уявлення майже про все життя. Деякі роботи учнів починаються фразою: “Мені важко уявити себе в 30 років...”. Зустрічаються також роботи, в яких респонденти просто висловили свої побажання на майбутнє, обмежилися загальними фразами і не визначилися в своїх майбутніх перспективах. Так, дев'ятикласниця пише: “...хочу для початку стати людиною, досягти чогось в житті, бути щасливою, коханою і хочу сама закохатися. Щоб мої рідні не хворіли і щоб усе в нас було добре. Хочу, щоб не було війни”. “...Я хочу, щоб було взаєморозуміння серед людей. Щоб вони стали добрішими в цьому світі, щоб допомагали одне одному. Я хочу, щоб в нашій країні життя стало таким, як я його уявляю” – пише учень дев'ятого класу. Але більшість старшокласників зуміли відобразити в творах уявлення про своє бажане майбутнє і слід зазначити, що більшість написаних робіт пронизані загальним позитивним настроєм на майбутнє і свій оптимізм вони підтверджують впевненістю в тому, що їм завжди буде сприяти удача та швидко досягнення успіху.

В своїх роботах учні охопили найбільш суттєві сторони майбутнього життя, включаючи його професійну, навчальну діяльність, побут, сім'ю, досягнення та матеріальні потреби. Формуючи бажаний образ майбутнього життя майже всі мріють про хорошу, цікаву, престижну роботу і високий зарібок. Так, дев'ятикласник пише: „...ніколи не думав, що в свої п'ятнадцять років я повинен замислюватися над тим, яким я буду в тридцять. Скоріше за все я вже багато чого досягну – в мене буде цікава, високооплачувана робота, обов'язково дорога машина, красива жінка.” Безумовно, юнак має уявлення про своє майбутнє життя як про стандартний набір необхідних, з його точки зору, благ, але можливо це просто перші спонтанні роздуми про своє бажане майбутнє.

Аналіз результатів дослідження виявив деякі відмінності в плануванні майбутнього учнями дев'ятих та одинадцятих класів. У випускників спостерігається більш виважений та прагматичний підхід до шляхів самовизначення, реального вибору бажаного майбутнього та доступності обраного шляху з найбільшими шансами на успіх і вони більш адекватно оцінюють свої можливості: “В тридцять років у мене вже буде диплом університету і я зроблю кар'єру правозахисника. Досконало володітиму кількома іноземними мовами. Можливо отримаю ще й другу вищу освіту. Познайомлюся з достойним мене молодим чоловіком - успішним бізнесменом. А далі - разом з ним забезпечимо нашу дитину всім необхідним, дамо їй достойну освіту. Хочу прожити своє життя не даремно, зробити щось потрібне для людства. Головна ціль всього мого життя – зайняти в житті високе місце, яке достойне, як я вважаю, мене.” (11 клас).

“До тридцяти років я думаю, що вже вийду заміж за кохану людину, знайду себе, своє покликання, реалізую свої знання та здібності. Я пишаюся тим, що я українка. Я хочу прикласти свої сили і знання та зробити так, щоб Україну знали у світі. Скоріш за все я буду жити в іншій країні, але я обов'язково навчу своїх дітей моїй рідній мові.” – ділиться своїми роздумами випускниця.

“Головна ціль мого життя – стати знаменитим ...видати такі ідеї, які б врятували світ або хоча б когось” (11 клас).

“Я хочу багато чого досягти в житті: зробити прекрасну кар’єру адвоката, вигідно вийти заміж, організувати власну клініку для тварин та власну лікарню для малозабезпечених людей і взагалі допомагати тим, хто потребує цієї допомоги, бо я людина віруюча...” (11 клас). В творах цих старшокласників простежується орієнтація на духовні цінності та потребу бути корисним суспільству. В їх роздумах бачимо свободу самовираження, право на власні пошуки успіху, впевненість в своїй неабиякій ролі в майбутньому. У деяких роботах зустрічаємо уявлення про майбутні досягнення в різних сферах життя, пов’язані між собою такою мірою, що можна зробити висновки про довгострокову перспективу, як про продуману картину майбутнього. Випускник пише: „...мене дуже хвилюють події, які зараз відбуваються в нашій країні. Я хочу очолити молодіжну політичну організацію, яка буде займатися проблемами молоді, розвитку спорту в нашій країні. В 30 років я думаю, що буду відомим політиком...”. Можливо, у цього юнака дійсно завищений рівень домагань. Навіть досягнення суспільного визнання він розглядає як подію, що повинна здійснитися в період ранньої зрілості. Але відомо, що одного бажання бути успішним і відомим замало, для того щоб цього досягти необхідні здатність до обраної діяльності, наполегливість і працьовитість, сприяння зовнішніх обставин. Ми не можемо знати, чи здійснять ці старшокласники в майбутньому свої юнацькі мрії, бо реально існують протиріччя між можливостями суспільства та бажаннями людей, між дійсністю та мрією.

На відміну від випускників, більшість уявлень дев’ятикласників про події та досягнення бажаного майбутнього мають, здебільшого, абстрактний і не реалістичний характер. Переважно це виражається в образах втілення вдалої кар’єри, високих досягнень в бізнесі. Вони часто перебільшують роль власної значущості в побудові свого майбутнього, вважають що все залежить тільки від їх бажання і не беруть до уваги об’єктивні обставини та вимоги суспільства. В цьому віці учням ще важко сприймати часові перспективи і співвідношення категорій „сучасного” та „майбутнього”, що можна розглядати як недостатньо сформовану сферу уявлень про віддалену життєву перспективу. Так, підліток пише: „...хочу, щоб батьки допомогли мені побудувати свою лікарню, а може відкрити притулок для бездомних тварин. Я хочу звернути увагу людей на екологічну ситуацію, хочу, щоб усі люди були здоровими і знали, що одне одному потрібно допомагати.” Взагалі, сучасним підліткам характерні мрії про стрімку кар’єру, власне матеріальне благополуччя, а в дійсності більшість з них не знають шляхів досягнення цих мрій і їх суб’єктивні уявлення не відповідають реальній дійсності, вони, здебільшого, схильні відкладати відповідальні рішення на майбутнє, або перекладати відповідальність за їх вирішення на інших. “В тридцять років я буду мати престижну роботу на фірмі батька, зроблю на ній кар’єру, зароблю багато грошей, своїх дітей віддам няні, хочу прожити веселе життя.”

Проведене дослідження показало, що роздуми юнаків і дівчат над своїм майбутнім, мають значні відмінності. Юнаки віддають перевагу престижній роботі з високим заробітком і їх плани на майбутнє більш прагматичні, ніж у

дівчат. Питання сім’ї, кохання, дітей в роботах дівчат виступають на перший план. Устремління займатися цікавою роботою, використовуючи при цьому свої здібності та таланти і отримувати від цього емоційне задоволення більш притаманні дівчатам. Їх роздуми про майбутнє більш емоційні, деталізовані, об’ємні. Вони прагнуть об’єднати образ незалежної, успішної жінки і хорошої дружини та матері. Так, дев’ятикласниця пише: “Думаю, що до тридцяти років я вже знайду свою другу “половинку” і вийду заміж за взаємним коханням. Мрія в житті пережити одне велике кохання. Кохання та сім’я для мене в житті ціль номер один. А вже потім, на другому місці – робота. Я хочу закінчити курси і працювати кулінаром (але, якщо мій чоловік буде добре заробляти – я, можливо, буду кулінаром вдома)...”.

Визначальний вплив, як на рівень домагань, так і на формування життєвих перспектив учнів мають батьки. Безумовно, сім’я впливає на формування особистості старшокласника, його смаків та пріоритетів. Іноді батьки, користуючись своїм авторитетом, корегують вибір професії своїх дітей, не враховуючи їх інтереси, бажання та схильності і ставлять їх в ситуацію, коли авторитет батьків стримує бажання молоді людини і нав’язує їм свою волю, свої уявлення про їх майбутнє. А це сприяє підвищенню рівня тривожності, яке може викликати у молоді людини внутрішній конфлікт. Багато досліджень відображають вплив матеріального становища батьків на особливості соціалізації старшокласників. Безумовно, рівень домагань випускників тісно пов’язаний з матеріальними спроможностями сім’ї, оскільки в своїх планах на майбутнє вони розраховують на ту допомогу, яку вони можуть отримати, причому, чим вищий матеріальний статок батьків, тим більшу допомогу діти від них очікують. „Думаю, що до моїх тридцяти років мої батьки, нарешті заспокояться й припинять читати мені нотації. Я сам хочу будувати своє майбутнє. Зараз я змушений підкорятися їм і виконувати всі їх заборони (навчатися, працювати, вести здоровий образ життя), але я не хочу прожити життя як вони. Я їх не засуджую, просто вони мене не розуміють і нав’язують мені свої „розумні” вимоги. А я хочу заробляти багато грошей і витратити їх на себе, на відпочинок та розваги. Жити необхідно теперішнім, а не туманним майбутнім. Звичайно батьки дадуть мені освіту та якийсь стартовий капітал, але це і все, що мені від них потрібно. Я їх люблю, але хочу сам робити свої помилки і сам їх виправляти” – з твору випускника. “Батьки наполягають на тому, щоб я поступала в педагогічний, бо це їм по кишені. Раніше я з ними була згодна. Але зараз я розібралася в собі і зрозуміла, що хочу бути адвокатом, хоча батьки продовжують наполягати на своєму. Під час навчання скоріше за все буду працювати, щоб мати свій заробіток. А далі – як вийде. Дітей буду заводити тоді (скоріше за все після 30 років), коли я їх зможу забезпечити всім необхідним. Це, звичайно, не всі мої життєві цілі, але, можливо, в житті у мене вийде все зовсім по іншому” – пише випускниця. В цій роботі прослідуються деякі протиріччя, з одного боку – відмова від матеріальної допомоги батьків заради свого вибору, з іншого – побоювання засмутити своїх батьків. Але, в кожному випадку, слід зазначити, що у цієї випускниці вже склався стійкий інтерес до обраної професії.

Результати нашого дослідження показали, що плани старшокласників на своє бажане майбутнє надто суперечливі. З одного боку у них домінують принципи свободи та особистісної незалежності, потреби в самореалізації та прагнення завоювати повагу інших людей, з другого боку – прагнення до отримання матеріальних благ, споживацьке ставлення до життя і не бажання задумуватися над засобами досягнення своїх цілей, не усвідомлюючи, що для їх реалізації необхідні не тільки великі зусилля, але й довгий період часу. У більшості робіт одне із провідних місць відводиться питанням матеріального добробуту, як головного засобу досягнення успіху. Споживацький настрій в значній мірі пов'язаний з тим, що у свідомості частини старшокласників не сформовано достатньо реальне уявлення про безпосередню залежність майбутніх досягнень з успішним навчанням та серйозним ставленням до вибору майбутнього. Так, більшість із тих, хто визначився із майбутньою професією, головним мотивом вибору її назвали бажання бути матеріально забезпеченим, самостійним, матеріально незалежними від батьків. Випускники пишуть: “...хочу мати власне приватне підприємство, щоб я сам зміг себе забезпечити”; “...хочу мати високооплачувану роботу, щоб я змогла забезпечити своїх батьків всім необхідним, тобто відшкодувати їм затрати, які пішли на мене”; “... хочу мати багато – багато грошей, щоб ні в чому не було потреби.”; “... до тридцяти років заробити достатньо багато грошей, щоб я змогла купити собі велику квартиру, машину. Хочу бути забезпеченою настільки, щоб я змогла дозволити собі відвідувати косметичні центри та салони краси”; “...будинок, машина, собака...”.

Проведене дослідження показало, що майже всі респонденти планують в майбутньому працювати, що свідчить про значимість праці для молоді як життєвої необхідності, а оплата праці для більшості сучасних старшокласників є значимим фактором вибору професії та побудови планів на майбутнє. Результати дослідження дозволяють виділити такі головні компоненти ставлення старшокласників до праці: оплата праці, її суспільна значимість, зміст праці. Сучасна молодь співвідносить себе з соціальними процесами, які відбуваються в нашому суспільстві і це впливає на формування життєвих планів на майбутнє учнів випускних класів, іноді породжуючи інертність і не впевненість у майбутньому. Так, випускник пише: „Я не знаю, що зі мною буде в тридцять років. Але я вирішив, що після школи я буду працювати, щоб заробити гроші і виїхати в іншу країну тому, що я не бачу для себе місця в цій країні. Я згоден виконувати будь-яку роботу і думаю, що в іншій країні я знайду своє застосування, або зароблю гроші. Я хочу жити в країні, де поважають будь-яку роботу. Мої батьки мені завжди кажуть, що треба прожити життя там, де народився. А як бути нам, молодим, якщо ми тут нікому не потрібні і у нас немає ніяких гарантій, що отримавши освіту знайдеш хорошу роботу, а не станеш безробітним з вищою освітою.”

В деяких роботах зустрічаємо роздуми, які дещо виходять за рамки теми дослідження і характеризують ставлення старшокласників до різних сторін життя, ставлення до змін в поведінці сучасної молоді, до стосунків з батьками.

Ось думки дев'ятикласниці: “Я й раніше багато думала над своїм майбутнім і що зі мною буде в 30 – 40 років. Багато думаю про свою майбутню сім'ю... Зараз для мене важливо з ким я спілкуюся. Раніше я із заздністю дивилася на дівчат, які курять, п'ють, брутально себе поводять. Мені здавалося, що це добре і я мало сама не ввійшла в коло такого спілкування. Не знаю, що мене зупинило. І я вирішила й зрозуміла, що хлопці зараз спілкуються з такими дівчатами тільки для того, щоб розважитися й не більше. Але ті хлопці, що будуть вибирати собі дружину, як мені здається, ніколи не виберуть таких дівчат, бо вони не захочуть, щоб у їхніх дітей була така мати. Хоч я й навчаюся в школі, я б хотіла працювати (як це роблять учні в інших країнах), щоб не просити грошей у батьків. Мені це не зручно, особливо, коли в сім'ї щось не так. В тридцять років думаю, що в мене буде двоє дітей і вони будуть рости в сім'ї, яка їх розуміє, щоб вони поважали батьків, ділилися з ними радістю й горем і щоб було повне взаєморозуміння між батьками та дітьми. Я не хочу, щоб діти були присутні при батьківських сварках.”

Висновки. Проведене дослідження дало можливість побачити рівень оптимістичності учнів через співвідношення вікових очікувань майбутнього та реалістичних оцінок сучасного, навіть за умови, що деякі з творів мають мрійливий характер та відрізняються максималізмом в оцінках майбутніх перспектив респондентів. Отримана інформація відображає рівень домагань і самостійності учнів старшого шкільного віку в реалізації цілей, а ступінь впевненості в їх здійсненні можливо сприятиме їх реалізації в майбутньому.

Результати дослідження показали, що у більшості старшокласників сформовані певні уявлення про основні події майбутнього та терміни їх реалізації, але носять суперечливий характер. З одного боку у них домінують принципи власної свободи, гуманності, потреби в самореалізації, поваги до моральних норм, а з другого боку – культ матеріальних благ, потреб та придбань, незалежно від того, якими засобами вони будуть отримані. Насиченість матеріальних потреб сучасного життя, побутові, економічні складові, добробут суттєво впливають на зміну цінностей життя людини і, передусім, молоді.

Плани старшокласників стосовно майбутньої професійної діяльності та сім'ї достатньо реалістичні, а їх домагання в сфері матеріального благополуччя та соціального статусу часто завищені і, здебільшого відображають споживацьку направленість. Одинадцятикласники переважно більш реалістичні в оцінці майбутніх життєвих досягнень, але, як і дев'ятикласники, занадто оптимістичні в термінах їх здійснення. Тому в старших класах особливого значення набуває питання своєчасного впливу на формування ціннісних орієнтацій та стійкої професійної направленості.

Література

1. Бутківська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання. Науково-методичний збірник. – К., 1997. - С. 27-31.

2. Васильков В.М. Деякі підходи до вивчення проблеми професійного становлення молоді. Психологія на перетині тисячоліть. Збірник наукових праць учасників П'ятих Костюковських читань. - К.: 1998. Т.1, с.202-209.

3. Максименко С.Д. Психологія особистості /Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. - К.: Вид-во ТОВ. «КММ», 2007. - 296 с.

4. Немировский В.Г. Смысл жизни: проблемы и поиски. - К., 1990. - 223 с.

5. Панок В.Г. Основи практичної психології: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ В.Г. Панок, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева та ін. - К.: Либідь. 2001 - 536 с.

6. Пангилев С.Р. Методика исследования самоотношения.- М.,- 1993.-32 с.

7. Практическая психология образования. / Под редакцией И.В. Дубровиной - СПб.: Питер, - 2007. - 592 с.

8. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: учебное пособие. - М.: Изд. ВЛАДОС, 2004. - 384 с.

В статье представлены результаты исследования жизненных целей и возрастных ожиданий старшеклассников. Полученные результаты свидетельствуют, что у большинства старшеклассников сложились определенные представления о своем будущем в различных жизненных сферах. Жизненные планы, ценностные ориентации старшеклассников на пороге вступления во взрослую жизнь и выбора профессии отличаются в ожиданиях, но совпадают в желании занять достойное место в жизни, найти интересную работу, получить образование и быть материально обеспеченными, создать семью. Предметом анализа в нашем исследовании выступали преимущественно жизненные планы на будущее и соответствующие им возрастные ожидания старшеклассников. В статье анализируется процесс социального самоопределения учащихся старших классов, реалистичность их профессиональных намерений и жизненных планов, гендерные различия и влияние родителей на формирование жизненных перспектив и установок.

Ключевые слова: *жизненные планы, профессиональная направленность, самоопределение.*

This article presents the results of a research regarding the expectations and goals of high school students. The results show that most of high school students formed very specific points of view regarding their future in many different aspects. The life plans and value orientations of high school students on a verge to adult life differ from student to student, though they all have the desire to have a successful career, fulfilling job, good education, and to build a family. The subject of analysis in our study were predominantly life plans for the future and the corresponding expectations of high school age. The process of social self-determination of high school students, their aspirations, realistic professional intentions and plans in life, gender differences and the influence of parents on the development of life perspectives and attitudes.

Key words: *professional orientation, values, self-determination.*

Ю.С. Чаплиська

КОРЕКЦІЯ ОБРАЗУ Я ТА ОБРАЗУ ПАРТНЕРА ЯК ЧИННИК АКТУАЛІЗАЦІЇ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ

У статті розглядається авторська модель структури та площин образу сім'ї, різні напрямки дослідження актуалізації життєвих цінностей молоді та їх взаємозв'язку. Висвітлюються основні результати корекції елементів образу сім'ї (образу Я та образу партнера), через актуалізацію життєвих цінностей особистості, спрямовані на формування у свідомості молоді орієнтації на створення сім'ї.

Ключові слова: *образ Я, образ партнера, корекція, життєві цінності, молодь, арт-терапія.*

Актуальність. Зменшення кількості зареєстрованих шлюбів, зростання конфліктності та розлучень у молодих сім'ях, зниження культури сімейних взаємодій та інші негативні явища, характерні для сучасних сімей (Денисенко М.Б., 2001 [4]; Захарченко В.Г., 2004 [5]; Кляпець О.Я., 2005 [6], Оліфірович Н.І., 2006 [11]; Терещенко М. В., 2013 [17]), створили необхідність для соціально-психологічних досліджень щодо підготовки молоді до сімейного життя. Ми вбачаємо доцільним розпочинати психологічну підготовку з побудови у свідомості молоді позитивного образу сім'ї.

Поняття образ сім'ї вперше було використане Т.М. Мішиною, яка визначала образ сім'ї як своєрідну сімейну самосвідомість, найважливішою функцією якої є регуляція поведінки сім'ї на основі узгодження позицій окремих її членів [10].

Вивченням образу сім'ї займалися наступні сучасні дослідники: Е.Ю. Макарова [9], Н.А. Круглова [8], А.В.Рижкова [13], Н.В. Панкова [12].

У наших дослідженнях під поняттям образ сім'ї розуміється внутрішнє уявлення особистості про структуру, функції, рольовий розподіл в майбутній (для тих людей, які ще не одружилися) або нинішній (для тих, хто вже вступив до шлюбу) сім'ї. На основі аналізу літературних джерел, нами була створена та емпірично підтверджена структурна модель образу сім'ї [18], складові якої, на нашу думку, можна поділити на три групи:

- До *індивідуально-психологічних* складових відносяться елементи образу сім'ї образ власного Я (реальний, ідеальний, дзеркальний) та образ партнера (реальний, ідеальний, дзеркальний).

- До *партнерсько-стосункових* складових відносяться елементи образу сім'ї емоційні стосунки в парі та сімейні цінності.

- До *родинно-психологічних* складових відносяться елементи образу сім'ї образ предків (прабатьківська сім'я), батьківська сім'я (образ батька та образ матері), конфліктність в дитячо-батьківських стосунках, етнічні та релігійні особливості, моральні норми поведінки.

Відповідно до цих структурних елементів нами було виділено площини образу сім'ї, на кожній з яких формується ті чи інші цінності.